

Глобальна фінансово-економічна криза знецінила легковагі теоретичні постулати, змусила переглянути авторитетні прогнози економічного розвитку (в тому числі історичні перспективи економіки знань) і сформувала зустрічну хвилю економічної інверсії з суспільними орієнтирами у вигляді модернізації, нової індустріалізації, нової промислової революції. При цьому колишній інверсійний процес не поглинувся новим, не зникла (за відсутністю професійних опонентів) інформаційна теорія вартості: вона пішла в основу нею ж сформованого процесуального виру господарського життя, в якому змішалися традиція і новація, емоційність і раціональність, віртуальні ігри та реальні бойові дії. За мерехтливими переливами мережевої економіки, які щільно укутали глобальну ринкову економіку нелегко розпізнати зміст модернізації і нової індустріалізації, в боротьбі за базові споживчі продукти і послуги ніколи згадувати недавні обіцянки безпрецедентного достатку. Безперервні емоційні шоу роблять майже невиразним обличчя ожилого капіталізму.

Інверсія повернулася до людини й людства обличчям процесуальності, замість того, щоб стати їхнім духовним перетворенням. Втім економічна теорія (політична економія) за допомогою поняття економічної цінності, єдиного в трійстві визначеності граничної корисності, вартості і ціни, здатна пізнати інверсію господарського життя як економічне благо, а отже, діяльно відновити порушену спадкоємність інституційних підстав загальної рівноваги та сталого розвитку господарської системи.

Бажал Ю. М.

Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
д. е. н., професор, зав. кафедри економічної теорії

ІННОВАЦІЇ ЯК ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ВИРОБНИЧИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У концептуальній економічній літературі панує уява, що інновації впливають на економічний розвиток чи через підвищення продуктивності фактору праці, чи через збільшення обсягу і продук-

тивності фактору капіталу. Проте, навіть виділення у неокласичній виробничій функції окремої екзогенної змінної, яка віддзеркалює характеристику продуктивності зазначених традиційних факторів, а саме змінної «загальний фактор продуктивності», по суті залишає в аналізі фактори праці та капіталу основними факторами економічного розвитку. Можна також завважити, що «загальний фактор продуктивності» у цих моделях не може існувати окремо без заданих первісно виробничою функцією факторів праці та капіталу, бо саме зміни у продуктивності останніх він відображує. Такий підхід застосовується і в ендогенних теоріях економічного зростання, де інноваційні фактори виділяються як окремі ендогенні змінні, але все одно це відбувається у прив'язці до традиційних ресурсних змінних виробничої функції.

Практичний недолік такого підходу сьогодні проявляється у неспроможності неокласичних теоретиків пояснити такі актуальні проблеми, як «парадокс продуктивності» (productivity paradox) і «пастка середнього доходу» (middle income trap). Проблема розриву рівнів продуктивності емерджентних економік та розвинутих країн значно актуалізувалась за останні десятиріччя, коли цей розрив у багатьох випадках збільшувався, а не зменшувався, як це передбачала неокласична теорія. Знову гостро постало теоретичне і практичне питання, як слабо- і середньорозвинуті країни можуть суттєво збільшити вартість свого національного продукту з темпом зростання, який дозволить скоротити розрив за індикатором ВВП на душу населення?

Здається, відповіді на це питання відомі, але якщо ми розглянемо сучасні підручники з економічної теорії, то можна легко побачити, що вони лише представляють теми щодо проблем правильного розрахунку існуючих показників вартості національного доходу. Сукупні виробничі функції статистично дають оцінку часткам національного продукту, які обумовлюються визначеними виробничими факторами. Але ці функції отримані з існуючої структури виробництва і тому в неокласичній інтерпретації традиційні ендогенні змінні призводять до зниження продуктивності в довгостроковій перспективі. Основні теорії не пояснюють парадокс, коли зростання продуктивності ресурсних факторів на мікрорівні знижує собівартість такого виробництва, а у випадку насичених традиційних ринків, коли зменшується ефект масштабу, це означає, що загальна вартість виробництва може понизитись.

Проблеми «парадокса продуктивності» та «пастки середнього доходу» можна пояснити в рамках теорії економічного розвитку Й. Шумпетера, яка показує, що тип економіки з традиційною структурою виробництва або «статичною» економікою неминуче веде до фінансово-економічної кризи, оскільки в цьому випадку реальний розвиток відсутній. Шумпетерівський підхід доводить, що економіка, яка зосереджується на відтворенні та розвитку традиційних структур виробництва, не здатна істотно підвищити добробут країни. Зосередження уваги в економічній політиці на модернізації виробництв, які працюють на традиційних конкурентних ринках, у кінцевому підсумку стримує створення нової доданої вартості. Згідно з теорією економічного розвитку Шумпетера стійке зростання національного доходу (доданої вартості) може відбуватись лише завдяки перманентному інноваційному розвитку. Цей тип економіки Шумпетер називає «динамічним», який протиставляється «статичному» типу. Таке методологічне бачення практично не представлено в сучасній економічній літературі, але, на наш погляд, воно має відігравати вирішальну роль при ідентифікації сучасних економічних проблем емерджентних країн, включаючи Україну.

Теорія Шумпетера пояснює «пастку», в яку потрапили багато перехідних економік і яку в сучасній науковій літературі називають «middle income trap». Ця «пастка» полягає в зосередженні економічної політики на збільшенні виробництва традиційних галузей, навіть через зростання продуктивності праці. Така політика не створює потужного ресурсу для динамічного довгострокового розвитку. Теорія Шумпетера дає нове розуміння глибинних фундаментальних чинників, які необхідні для здійснення ефективних економічних реформ у країнах з середнім національним доходом для скорочення розриву у добробуті проти розвинених країн. Дуже важливо розуміти економічні реформи не як ремонт чи модернізацію економічної структури виробництва, що історично склалась, а як прогресивні інноваційні технологічні зміни, які обумовлюють майбутній прогрес.

Розуміння «інновацій Шумпетера» ізольованим фактором економічного зростання, який збільшує агреговану додану вартість країни окремо від процесів, пов'язаних зі зростанням продуктивності традиційних існуючих у попередній період виробничих ресурсів, дозволяє будувати політику «наздоганяння» розвинутих

країн на базі інноваційної моделі економічного зростання. Шумпетерівський методологічний підхід дозволяє обґрунтувати можливість прискореного економічного розвитку країни без ресурсних обмежень, які склались історично. Такий сценарій можна реалізувати тільки на базі інноваційного розвитку. Досвід успішних динамічних країн підтверджує такий висновок.

Запропонований Й. Шумпетером новий виробничий фактор «інновація» позиціонується ним незалежно від наявних, існуючих до того моменту, коли відбувається впровадження «інновації», ресурсних факторів. «Інновація» Шумпетера створює нову виробничу функцію, де ресурсні фактори є вже якісно іншими, а також характер їхньої взаємодії у новій виробничій функції змінюється. У цьому випадку «інновація» стає окремим фактором економічного розвитку країни, фактором, що створює нову вартість, що збільшує багатство країни. Саме такий зміст явища «інновація» обумовив появу нової економічної категорії, яку запропонував Й. Шумпетер у своїй теорії економічного розвитку.

В історичному контексті головні економічні доктрини розглядали переважно вплив категорії *інновацій* на економіку у контексті зростання продуктивності вже існуючих виробничих ресурсів. Тому теорії мейнстріму не пов'язували зростання багатства держав з шумпетерівськими *«інноваціями»* як специфічними виробничими факторами, що існують окремо і поруч з традиційними виробничими факторами праці та капіталу, продуктивність яких оцінювалась за допомогою ретроспективного аналізу даних для побудови агрегованих виробничих функцій. Історія розвитку економічної науки показує, що у методологічних конструкціях без шумпетерівських *«інновацій»* постійно виникала криза самої економічної теорії, бо, ігноруючи фактор шумпетерівських *«інновацій»* (виникнення нових ресурсів і продуктів, і відповідних нових виробничих функцій), концепції пануючого мейнстріму, змінюючи одна одну, швидко вичерпували пояснювальну здатність щодо реальності та практичну цінність.

Багато течій економічної теорії методологічно «не помічали» фактів, що саме технологічні інновації завжди рятували економіку країн у кризових фазах розвитку, що саме цей фактор обумовлював безперервний поступ людської цивілізації. Якщо подивитись в історичному контексті, то можна бачити, що світова економіка, незважаючи на регулярні кризи і критичні прогнози, постійно

розвивалась і зростання світового національного багатства не зупинялось. Правда, історична доля окремих країн у цьому позитивному цивілізаційному тренді була різною. Окремі держави демонстрували різну динаміку економічного розвитку, одні ставали багатими, інші біднішали. Це розмаїття результатів також обумовлювало і обумовлює серйозні питання і претензії до пануючої економічної теорії, яка у своїх методологічних рамках не могли пояснити цю різновекторність розвитку при застосуванні однакових рецептів політики, яка базувалася на висновках цих теорій.

Сучасні емпіричні дослідження і реальна економічна практика красномовно доводять слушність методологічних побудов теорії економічного розвитку Й. Шумпетера, демонструють нові і нові докази вирішального значення фактора шумпетерівських «інновацій» як генератора нової економіки (нових ресурсів, продуктів, виробничих функцій) та основного чинника економічного зростання.

Білоцерківець В. В.

д. е. н., проф., професор кафедри політичної економії

Завгородня О. О.

д. е. н., доц., професор кафедри політичної економії,
Національна металургійна академія України

МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: ВІД ЗГАСАННЯ ДО ВІДРОДЖЕННЯ ШЛЯХОМ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКСПАНСІЇ

На початку XXI сторіччя позиціювання та сфера економічного впливу країни у глобальному економічному просторі визначаються її поточною та перспективною конкурентоспроможністю, підойми якої закладаються наукоємною системою факторних детермінант, піонерними інноваціями та інститутами стратегічного розвитку на базі потужних промислових кластерів, що органічно поєднують у собі всі складові життєвого циклу продукції, його ресурсної та інфраструктурної підтримки.

Первісна ланка технологічного ланцюга більшості індустріальних та постіндустріальних промислових кластерів – *металургійний комплекс* (МК). Саме в ньому одночасно закладаються передумови